

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ПОКРЕТ "ЗБОР" У НИШУ

Апстракт: Нишка политичка сцена између два рата била је изузетно занимљива и по многим схватањима чак и специфична. Југословенски покрет Збор био је део тога у свим системима деловања. Деценијама оспораван од стране комунистичке историографије овај покрет је ипак имао своје место у политичкој историји Ниша и Србије. До потпуне истине може се доћи само објективним приступом на основу доступних података.

Кључне речи: Збор, Покрет, Љотић, Вуковић, југословенство, југословенски, Српски добровољачки корпус, омладина Збора.

Уз шаренило политичких идеја, партија и покрета у заједничкој држави Лужних Словена, тридесете године и године рата обележило је и постојање Југословенског Збор. Покрета специфичног по идеји и устројству, начину деловања и остваривања својих циљева. Нишка политичка сцена није остала имуна на стварање оваквог покрета и идеју коју је проносио.

Може се поставити питање колико је Ниш био пријемчива средина за покрет таквих идеја. По неким гледиштима Ниш тог времена је носио одличја средине у којој се актуелни режим добро осећао. Можда је разлог за то приврженост либералима и Милану Обреновићу, ослободиоцу Ниша, након српско-турских ратова. Или чиница да је Ниш у време Обренови-

ћа и у време Првог светског рата носио терет резервне престонице – места где се владар, скупштина и влада склањају у кризним временима. Но, факти да су ту кадкад и радикали тражили прибежиште, да су напредњаци имали развијену страначку организацију (чак и по селима), да је у Нишу изборе умела да добије и опозиција, а након ослобођења 1918, да постане и једно кратко време комунистичка општина, казују супротно. Ниш, као центар Југоисточне Србије, са свим геополитичким, социјалним, војно-стратешким и осталим одличјима, био је итекако занимљив за пласирање нових политичких идеја сваке врсте. Тако је било и са покретом Збор, чији су се чланови оловљавали са *друже* и који је носио идеју интегралног југо-

словенства, корпоративне државе, на чијем се челу налази религиозни домаћин, какав је некада био старешина породичне задруге, када се Србија градила и ослобађала.

Формално оснивање Покрета *Збор* у Нишу везује се за 1935. годину, мада је активно деловање његових присталица бележено и раније. Занимљива је чињеница да је у то време, дакле док покрет још није формално озваничен у Нишу, *Збору* био веома близак и Драгиша Цветковић, председник нишке општине и потоњи министар у влади Милана Стојадиновића и председник краљевске владе. Чињеница је занимљива утолико што је Драгиша Цветковић био експонент радикала, а потом један од првака Југословенске радикалне заједнице, и што није уживао углед међу *зборашима*. У време оснивања покрета у Нишу већи део руководства је до тада припадао одбору Југословенске народне странке у Нишу (ЈНС) коју је, иначе, водио бивши авијатичарски официр Светислав Хођера (ЈНС је словила као лична странка Петра Живковића).¹ Ова странка је у Нишу била веома утицајна све до 1935. године, када на сцену ступа Југословенска радикална заједница (ЈРЗ). Први човек ЈНС-а, бивши радикал, Нишлија Никола Узуновић налазио се, у време Петра Живковића на месту потпредседника владе (1929), да би касније и сам добио мандат за састав владе. Међутим, због неактивности и слабљења утицаја у масама део нишког одбора прешао је у новоформирану *Збор*. Иако је ЈНС и даље егзистирала на по-

литичкој сцени и ушла у блок удружене опозиције, чињеница је да она у Нишу није могла да постави свог кандидата на изборима 1938. године.

Главни организатор *Збора* у Нишу, у то време, био је Петар Вуковић, трговац и предузимач пореклом из села Баљевца, срез студенички, округ чачански. Осим њега, радом *Збора* у Нишу руководили су адвокат Мирко Нешић, књижар Драгутин Главички, др Аца Димитријевић, др Михајло Ђорђевић, мајор Мирослав Војиновић, адвокат Сретен Милошевић и студент Зоран Вуковић. Он је био син Петра Вуковића и као истакнути члан *Збора* био је у руководству омладинске организације у Нишу. Иако на студијама технике у Загребу, Вуковић је био веома активан. Одржавао је везу између организација у Београду, Нишу и Загребу. У исто време у нишком *Збору* веома активни су били и професор Милан Костић, студент Душан Пејчић, фотограф Ђорђе Пешић, Синиша Домазет, др Стеван Вукашиновић, др Јаша Фотић и службеник полиције Мирко Живановић (Живановић је током рата обављао значајну дужност начелника специјалне полиције а од краја 1943. године и функцију управника полиције у Нишу). Уз њих, истакнути чланови покрета били су професор Милоје Борић, фотограф Драгослав Тодоровић, столар Риста Јовановић, новинар Ратомир Ранђеловић, службеник Бранислав Милић и Јован Чемерићић. Чемерићић је пре рата био истакнутој припадник Демократске странке у Нишу, дугогодишњи директор Прве мушке гимназије и потоњи председник нишке општине.

Одмах након оснивања *Збор* је у Нишу отпочео са конкретним акцијамa. Иако није практиковала претерани публицитет и јавно експонирање, ор-

¹ Сви подаци су дати на основу оригиналних докумената похрањених у архивама државних органа и служби Краљевине Југославије, окупационих власти у Србији, ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ.

ганизација је у то време одржала два значајна политичка скупа. Први је организован 1937. године у биоскопској сали хотела "Руски цар" у Нишу, на коме је присуствовало две стотине људи. Из вођства покрета учествовали су Тихомир Мирковић, магистар фармације из Ниша, Петар Вуковић, Јурај Коренић, лекар из Загреба и Станислав Краков, новинар из Београда. Скуп је кратким поздравним говором отворио Петар Вуковић, након чега је реч дао Мирковићу, који је скупу присуствовао као повереник покрета. После Мирковића говорили су Јурај Коренић и Станислав Краков. Општи закључак скупа био је да владајућа странка потпуно неодлучно и веома благо наступа према комунистичком покрету "који представља највеће зло човечанства". Захтевали су на овом скупу енергичне мере на потпуном уништењу "ове савремене јереси". (Иначе, доступни подаци указују да је повереник *Збора* Тихомир Мирковић био један од оснивача већ помињане Југословенске народне странке (ЈНС) у Нишу. Он је био и први човек ове партије у Нишу у периоду од 1932. до 1935. године, када је приступио Југословенској радикалној заједници и Драгиши Цветковићу.)

Други скуп је одржан у кафани "Њујорк". За разлику од првог, овај скуп није протекао мирно. Наиме, овога пута је дошло до велике туче коју су изазвали комунисти и припадници удружене опозиције. Иако је била присутна, полиција се није мешала, нити покушавала да одржи ред.

Осим рада на јачању организације у граду и јавне делатности кроз политичке трибине и скупове, покрет је настојао да свој рад прошири и на околину Ниша. Тако је у Белој Паланци оформљена организација "Белих

орлова" у канцеларији тамошњег адвоката Крсте Соколовића. Истовремено, организатор скупа у Прокупљу био је професор Драгољуб Вучинић, пореклом из села Тулара. Од околних срезова, познато је да је у Заплању повереник *Збора* био Лазар Денић из села Горњег Барбеша.²

Слика 1: Дефиле 5-ог пука СДК (данашњи Синђелићев трг)

Занимљиво је да је, сходно идеолошким одредницама Покрета и опредељењу за интегрално југословенство, приступано равномерном ширењу *Збора* по територији читаве Краљевине. Нарочито се водило рачуна о ширењу Покрета у Загребу и крајевима који су били угрожени бујајућим хрватским сепаратизмом и шовинизмом. Мало је познат податак да је баш у Загребу Покрет имао јаку организацију и да је на то утицао и нишки огранак *Збора*. Пред рат, вођство из Ниша је одржавало добре везе са главним тајништвом *Збора* у Загребу преко већ помињаног Зорана Вуковића, који је студирао технику на тамошњем Универзитету. У исто време Зоран је био и један од руководиоца *Збора* у За-

² Ови подаци су добијени од Антанаса Вучковића из Г. Барбеша. Он је један од последњих преживелих припадника Чегарског равногорског корпуса, чији се штаб једно време налазио у овом селу.

гребу (у току рата и члан руководства организације "Белих орлова" у Србији). У једном писму, упућеном вођству у Нишу, главни тајник *Збора* у Загребу, Костић, тражи од њих да утичу на свршене матуранте, симпатизере и *збораше* из нишког краја да дођу у Загреб на студије. Костић у писму наводи да је *Збор* за такве студенте организовао и мензу "Самопомоћ". У писму се наводи да је југословенски национализам поникао у Загребу и да то мора бити град из кога ће да зрачи и светли југословенска мисао. Овим писмом он је од нишког вођства *Збора* тражио и адресе за свршене матуранте комунисте, који планирају студије у Загребу. Треба, међутим, истаћи да екстремно непријатељски однос Покрета према комунистичкој пошати није био истовремено и одредница односа према комунистичкој омладини. О томе постоје и сведочанства живих *збораша*, који и данас живе у Нишу. С тога тражење информације о именима припадника комунистичке омладине треба посматрати кроз такозвани просветитељски сегмент Покрета и тежњу да се југословенска омладина спасава "комунистичке јереси". Такав приступ протеже се кроз све време битисања *Збора*. Од 1941. до 1945. добровољачке борбене јединице (најчешће називане Љотићевцима) имале су у својим редовима просветаре (по некима пандан политичким комесарима у партизанским јединицама), којима је превасходни задатак био политички и просветитељски рад међу добровољцима у складу са програмом Покрета. Такву концепцију имала је и институција за преваспитање омладине у Смедеревској Паланци за време трајања окупације.³

³ По комунистичким изворима та институ-

Југословенски покрет *Збор*, сходно правилима свог устројства, имао је и чврсту омладинску организацију. Није познато, међутим, да ли је до 1939. године у Нишу постојала званична организација омладине *Збора*. Као оснивач омладинске организације у Нишу помиње се Жарко Ускоковић, пореклом из Ваљева (1924) који је члан *Збора* постао у Бањалуци као гимназијалац 1937. године. Он је 1939. године са родитељима дошао у Ниш и одмах приступио оснивању организације, ангажујући се нарочито међу средњошколском омладином. Тако је заједно са Ђорђем Трофимовићем и Евгенијем Мојером основао омладинску организацију *Збора*. У раду је било обухваћено 30 гимназијалаца нишке гимназије. Познатији активисти омладине *Збора* у Нишу били су Драгиша Фридл, Љубиша Обзаклијевић, Милош Крајналић, Александар Николић, Влада Манчић и Душан Крстић. Истовремено су формиране и организације Белих орлова. У њима су били активисти омладинци који су пролазили припремни стаж да би били примљени у *Збор*. У почетку је председник организације био Драгиша Фридл, да би касније, када је организацијом почео да руководи центар из Београда, за председника био изабран Душан Пејчић. Секретар је постао Жарко Ускоковић а благајник Евгеније Мејер.

Политички рад *Збора* обухватао је и деловање према другим полити-

ција представљала је затворенички логор, по другим изворима елитну школу. Живи штићеници ове установе, који су данас угледни грађани Ниша, у личном разговору са ауторима овог чланка, потврдили су постојање ограничења у овој институцији, која су несвојствена елитним школама, али су такође потврдили да је о њиховом образовању бринуо елитни кадар.

чким организацијама, које су се програмски и идеолошки разликовале од *Збора*. Нарочито је обраћана пажња на млађе припаднике тих организација. За њихово придобијање ангажовани су припадници омладине *Збора*. Жарко Ускоковић је пред рат прихватио понуђену функцију председника демократске омладине Ниша. Ова политичка организација својим програмом није била на линији *Збора* па је Ускоковић заједно са Трофимовићем добио задатак да ради на њеном припајању *Збору*.

Слика 2: Пети пук Српског добровољачког корпуса постројен преко пута Народног позоришта у Нишу (1942)

Занимљиво је посматрати и податке о другим политичким организацијама које је Покрет уопште, па тако и Покрет у Нишу, прикупљао и класификовао. Стиче се утисак да је "обавештајном" раду према другим политичким организацијама и странакама придаван велики значај. О томе сведоче редовни годишњи извештаји Покрета са бројним подацима ове природе. Нарочито су на удару били политичари из врхова владајућих странака у чију се политичку етику, и морал уопште, сумњало. Тако су, на пример, у извештају за 1939. годину на карактеристичан начин осликани скоро сви виђенији политичари Ниша тога доба.

За тадашњег председника Владе Драгишу Цветковића каже се "да ван политике нема професије и да се најдуже бавио голубарством". Додају и то да га је *Збор* наговорио да упише студије на Правном факултету у Суботици. Док је као опозиционар био у затвору, припадници *Збора* су га посећивали, и тамо са њим славили славу. Када је 1935. на изборима освојио 20.000 гласова, *Збор* је сматрао да је "победио човек мученик". Али, иако им је био близак, Цветковић није наставио њиховим путем. После избора одговорио је *Збору* да "нема никаквог па ни политичког угледа без пара. Прави углед има онај политичар који је и газда". О Бори Димитријевићу, посланику за срез нишки Покрет је такође имао веома лоше мишљење. Димитријевићу се није опраштала организација напада на литију коју је у Нишу водило дванаест Владика у оквиру кампање за борбу против конкордата. Владика Николај је, тада, на тргу Краља Милана, држао говор код споменика Владици Мелентију, кога су Турци заједно са још петорицом Нишлија обесили као националног борца. Димитријевић је касније због овога добио и батине у кафани "Оријент". Реализатори су били припадници *Збора* јер "нису могли да му опросте такво антицрквено насилничко понашање". Разлог више за овакву њихову реакцију била је и чињеница да је отац Боре Димитријевића настрадао као свештеник и познати борац за православље и Српство. За Драгутина Драгија Живковића, нишког посланика, наводи се у извештају "да је најглупљи и најнепоштенији човек у Нишу". На функцији председника општине Ниш радио је разне финансијске махинације. Као пример се наводи чињеница да је откупио сопствено

имање за рачун општине у вредности од милион тадашњих динара. Познат је и по томе што је физички нападао своје политичке противнике. За њега је "важило начело да у политици нема морала". Сличан однос припадници Покрета имали су и према Владимиру Чохаџићу⁴. Он је био потпредседник нишке општине и народни посланик за срез царибродски. Организација *Збора* у Нишу га је сматрала великим лоповом и називала га "циганским типом разбојника". За њега су говорили да је "живео са принципом да без пара нема пријатељства".⁵ Сходно својим идеолошким опредељењима припадници *Збора* имали су однос и према осталим првацима политичких странака и група. У зависности од блискости ставова, или могућности промене појединих политичких ставова, припадници *Збора* су заузимали непријатељски став, или су покушавали да придобију за своју ствар политичке опоненте. На основу овакве оријентације Покрета може се закључити да је

⁴ Чохаџић потиче из старе нишке породице, чији је предак, свештеник Димитрије Чохаџић, због националног рада био интерниран од стране турске власти. Интернацију је преживео и дочекао ослобођење Ниша од Турака, које је овом граду "донео кнез ослободилац и витез Милан Обреновић" (како су волеле да га зову старе Нишлије).

⁵ Ови политичари доживели су трагичну судбину након одласка окупатора. Приликом уласка партизанских јединица у Ниш, октобра 1944. године ови истакнути припадници Југословенске радикалне заједнице (ЈРЗ) осуђени су различитим казнама, пошто су све време рата били блиски равнорском покрету. Владимир Чохаџић је стрељан, док је Бора Димитријевић осуђен на 5 година, а Драгутин Живковић на 3 године робије. Такође им је као познатим нишким трговцима цела имовина конфискована. Драгиша Цветковић је преко Турске емигрирао на запад и живео у Француској до краја 60-их година прошлог века.

њихово "чистунство" у политичким ставовима и политичком деловању онемогућавало озбиљнији политички суживот и заједничко деловање са политичким опонентима.

Пред сам Други светски рат Покрет *Збор* је апеловао на национално јединство и на окупљање око идеје неутралности и избегавања по сваку цену било каквог учешћа у европским ломовима. Припадници Покрета су указивали и на "вероломне англо-американске апеле", уцењивачке и себичне, у којима је од Југославије тражено све, а нуђено само нејасно учешће на победничкој страни у неизвесној будућности. Али су, такође одашиљани и позиви на узбуну патриотској југословенској јавности због расула и трулежи у држави, која се налазила на ивици понора европског рата. Пример за то је пророчански апел Димитрија Љотића југословенској влади, који је у то време писао: "Нема више пролонгације. Досадило се нашем једином повериоцу – природи ствари. Оној трпеливој природи, коју смо ми годинама газили и вређали и која је све то трпела, на изглед пасивно. Њој се досадило. Менице се морају плаћати... Догађаји као разбеснели коњи, а кочијаши унапред изабрани, и то не с обзиром на мерило: да знају пут, да умеју да владају коњима и колима, већ да ли пристају да оставе недирнуту опрему на коњима (рђаво постављену и давно дотрајалу да не држе чврсто дизгине које они и иначе не би могли ни умели, јер и сами коњи осећају њихову слабост), да ослабљене тачкове не притежу... Спољне прилике ће бити изазване и оправдане нашим силама расула. Оне су она низбрдица, криви-

на и провалија у коју треба да сруше наша народна кола."⁶

И поред свих апела на будност и разум, држава је доживела баш онакву судбину каква јој је прорицана пред сам рат. Након априлског слома 1941. године Покрет *Збор*, до тада са невеликом политичком снагом, добио је значајну улогу. Оцене његовог деловања опречне су, а многи сегменти до данас нерасветљени. Утврђивање пуне истине, ако је до ње уопште могуће доћи, захтева дуг истраживачки рад и обимну студију. То свакако превазилази оквире једног чланка и амбиције да се тим чланком, бар делимично, расветли деловање једног покрета на ужој територији. Но фактографијом, која је доступна, може се кроз деловање *Збора* у Нишу за време окупације, стећи увид и у деловање читавог Покрета, чији је веома значајан део, неодвојив од целине, био нишки сегмент.

Ниш је због свог геополитичког и стратешког положаја био за Немце од највећег значаја. Одмах након уласка, априла 1941. године, они су у врло кратком периоду организовали своју војно-полицијску власт. Локалну власт су, међутим, препустили припадницима *Збора*. Председник општине тада је био један од првака Покрета Јован Чемериќић, а окружни начелник Јован Барјактаревић. Функцију шефа специјалне полиције обављао је Мирко Живановић, а изузетно активан у формирању локалане власти био је и адвокат Мирко Нешић.

Овако формиран органи локалне власти имали су тежак задатак између чекића војно-полицијске немачке власти и наковња оружаних по-

крета, који су својим акцијама изазивали реакцију и одмазду окупационих власти. Формално, вршиоци локалне власти били су у служби окупатора, фактички њихова делатност је представљала читав сплет замршених акција усмерених ка заштити локалног становништва од хапшења, одмазде, али и ка спречавању прикључивања оружаним покретима, како комунистичком, тако и покрету пуковника Михаиловића. Ације окупатора само су отежавале положај домаћих власти, јер се од њих тражило одржава ње реда, а на другој страни вршене су репресалије према недужном становништву.

Одмах након консолидовања немачке власти дошло је до великог хапшења у Нишу. Ухапшено је око 200 људи, и то највиђенијих Нишлија, који су као таоци држани око месец дана у логору на Црвеном крсту. Међу њима су били Вукашин Антић, директор Народне банке, Миле Васић, заступник Форда у Нишу, Тоша Секулић, директор француско-српске банке, Сотир Живковић, председник хипотекарне банке, Ђакон Живота Јанковић, доцнији прота у Нишу,⁷ Андон Андоновић трговац. Терет спасавања највиђенијих Нишлија пао је на вршиоце локалних власти. Веома важну улогу у спасавању ухапшених из логора имао је адвокат Мирко Нешић. Он је код немачких власти успео да издејствује пуштање на слободу већине ухапшених.

⁷ Управо је блаженопочивши прота Живота ауторима овог чланка за живота дао највише података о написаним текстовима. Прота потиче од старе нишке породице, чији су отац и стриц као свештеници стрељани од Бугара у селу Крменици код Беле Паланке 1915. године. Његова жеља је била да ови подаци не падну у заборав

⁶ "Билтен" ЈНП Збор од 21. 9. 1940, бр 55.

Исте, 1941 године, спроведена је једна акција у Нишу која би се по својој природи могла сврстати у вид колаборације са окупатором, али је суштински била на добробит нишког грађанства. Радило се о организовању акције грађанске безбедности чија је правила и план рада сачинио адвокат Мирко Нешић⁸. Он је организовао 300 чиновника који су у врло кратком времену извршили попис становништва Ниша од 16 до 60 година. По плану Мирка Нешића, Ниш је подељен на 25 реона са реонским старешинама. Осим реонских старешина, постојале су и уличне старешине тако да је ноћу на стражи у граду укупно било око 600 људи. Непосредна последица овакве делатности била је да су брзо похватани ноћни лопови и град је био поштеђен репресалија и непријатности. Током 1943. године Мирко Нешић је више пута водио разговоре са високим немачким официрима у Нишу. Тражио је да се из Ниша повуку Бугари и да се на њихово место доведу добровољци *збораши* које треба, по њему, једино признати као легитимне противнике комунизма. Немци се са овим нису сложили, сматрајући затезање односа са савезницима Бугарима непотребним⁹.

⁸ Нешић је, иначе, важио за великог патриоту у граду и старе Нишлије са великим поштовањем говоре о њему. Његова адвокатска канцеларија налазила се на Тргу Краља Милана број 1. Но Нешићев рад управо су осујетили његови саборци из покрета. Њега су, како се може закључити из сачиваних докумената, из чисте зависти због великих успеха у наведеним акцијама срушили блиски сарадници из *Збора* - Јован Чемерић, Никола Вучковић, Петар Вуковић, Мирослав Воиновић.

⁹ Занимљиво је да су на другој страни постојали покушаји да се, без обзира на ратна прилике оживи интегрално југословенство. Др Јурај Коренић из Загреба, је у неколико

Сачувани документи указују и на изузетну активност специјалне полиције. Као једна од крупнијих акција коју је водио Мирко Живановић наводи се и провала и хапшење припадника КПЈ у Нишу. Тада је ухапшено око 25 лица, међу њима и чувена Јелка Радловић из Алексинца. Познато је да је у току рата Живановић више пута успевао да потпуно растури партијску организацију КПЈ и СКОЈ. Он је и сам више пута понављао "да као достојне противнике у свом послу признаје само искусне партијске кадрове, док са студентима и радницима, члановима КПЈ у Нишу, није имао никаквих проблема". У његове професионално организоване полицијске замке они су веома лако упадали.

Борба против комуниста на терену, међутим, излазила је ван оквира и снага специјалне полиције. Пошто је на почетку окупације организација деловала већином по градовима и још увек није имала организоване оружане одреде, то је Димитрије Љотић издао наређење да се у почетку за борбу против комуниста користе одреди Косте Пећанца. Њих је сматрао национално најчистијим и идеолошки исправним за такав задатак. У Нишу је до такве сарадње дошло већ у октобру 1941. године. Пећанац је већ у то време код Куршумлије водио огорчене борбе са арнаутским четама које су поново, по ко зна који пут у историји, покушали да у Топлици пљачкају и

наврата, као истакнути припадник *Збора*, боравећи у Нишу истицао као идеју *Збора* стварање Велике Југославије. Он је у овом програму и инсистирао на уједињењу Југославије и Бугарске. Бугари су, међутим, били потпуно глуви за овакав предлог. Они су и гајили висок степен аверзије према организацији *Збора* и стално тражили од Немаца укидање ове организације.

убијају. Сличне борбе вођене су и у Јабланици.¹⁰ Исте године, војвода Жељински из Жупског Александровца јавља *Збору* у Нишу да је од њега тражено да кроз своју територију пропусти одреде ђенерала Новаковића и мајора Кесеровића (познатији као доцнији командант у покрету Драже Михаиловића). Такође, он обавештава Петра Вуковића да партизани контролишу долину Ибра из Јошаничке Бање, где су стационарани. Истовремено, на захтев руководства *Збора* из Ниша, смењен је и ухапшен војвода Пчињски, Миодраг Ђорђевић који је пре тога био у Лепоглави због комунистичке делатности. Одреди Косте Пећанца су до краја 1942. године били укључени у ову акцију *Збора*. Тада у Ниш долази Пети пук Српског добровољачког корпуса. Од тада се већи део активности пребацује на ову јединицу.

Веома важан сегмент поменутих активности *Збора* представљали су припадници његове омладинске организације.¹¹ До 1943. године фун-

кцију председника омладине *Збора* у Нишу обављао је Душан Пејчић. Тада га је заменио Радмило Николић, свршени матурант. Омладина *Збора* задржала је устројство утврђено непосредно пред рат. И за време окупације целокупан рад је био подељен на среске и месне организације, а месне организације на задруге и огњишта. Огњиште је била хијерархијски најмања организациона јединица која је бројала 3-5 чланова са старешинама. Од 3-5 огњишта формирана је задруга са својим старешинама. Оваква организација обухватала је и рад са женском омладином. Према доступним подацима једно време је за такав рад била задужена Љубинка Алексић.

Доласком петог добровољачког пука у Ниш рад покрета је постао још интензивнији. Забележено је да је, након доласка Петог корпуса, одржан је састанак у кући Мирка Нешића на коме су присуствовали сви омладинци *збораша* из Ниша. Било их је укупно 30. Састанку су присуствовали и представници петог добровољачког корпуса на челу са командантом Милорадом Мојићем. На предлог Мирка Нешића одлучено је да сви приступе Српском добровољачком корпусу. После тога Душан Пејчић и Ђорђе Пешић радили су у Петом пуку као просветари. Зоран Вуковић је радио у руководству центра организације "Белих орлова". Но његов политички утицај сезао је тако далеко да је могао да утиче и на кадровска решења, како у самом Покрету, тако и у орга-

¹⁰ Трагичан пример ове борбе била је битка за Куршумлију између Пећанчевих јединица и партизана. Куршумлију су тада нападали синови и унуци а бранили је њихови очеви и дедови, солунци.

¹¹ Занимљиво је, на пример, да су омладинци широком активношћу, нарочито по градовима где је *Збор* био и најбоље организован, успели да сазнају да је 1940. године КПЈ издала наређење својим члановима да ступе у богословије на територији Југославије. Због тога је организација *Збора* у Нишу позвала на посебну обазривост. Наиме, она је у Нишу дошла до података да је Милорад Недељковић, борац сврљишког партизанског одреда већ ступио а да је Мирослав Томанић, партизански обавештајца главни за комунисте у Призренској богословији. Они су улазили представљајући се као присталице покрета Драже Михаиловића. Постоје подаци да је као центар омладинског деловања КПЈ у Нишу словила Тр-

говачка академија. У исто време и *Збор* је имао добру организацију у овој просветној установи. Управо је руководилац целе средњошколске омладине *Збора* у Нишу био и професор трговачке академије Ђорђе Манчић, пореклом из Пирота, где је и рођен 1902. године.

нима управе. Зоран Вуковић је већ 26.7.1941. године упутио једно писмо главном тајништву *Збора* у Београду у коме каже да је неопходно сменити управника полиције у Нишу Симоновића. Осим њега, тражио је смену и председника нишке општине који је, по њему, био под непосредним утицајем Драгише Цветковића за кога припадници *Збора* наводе "да је прљав и непоштен, а о чијим је неделима писао друг Пера Вуковић". У истом писму Зоран Вуковић предлаже да се за управника полиције постави Мирко Живановић који је у то време обављао функцију шефа политичке полиције у Нишу. За председника општине он предлаже др Стеву Вукашиновића. На исти начин Вуковић наводи 46 лица која би по њему могла да обављају функцију одборника нишке општине. Он још додаје да је управник полиције приликом хапшења избацио са списка најопасније комунисте те је дошло до жучне расправе којој је присуствовао и инспектор Илија Паранос. Он је само због овог питања допутовао из Београда и само је делимично успео пошто је управник полиције истрајавао у својој идеји. Колики је утицај у централи *Збора* имао Зоран Вуковић показује каснија чињеница да су сви његови предлози у погледу кадровских промена у Нишу били прихваћени. Припадници *Збора* су на такав начин током целог рата у граду држали локалну власт.

Постоје подаци да је Зоран Вуковић био веома близак немачкој обавештајној служби (Абвер) и Гестапоу. На његову препоруку је Жарко Ускоковић завршио курс Абвера за ратног дописника, док су Душан Пејчић и Ђорђе Пешић завршили курс командоса у кампу код Беча. Након овога,

они су са 28 командоса бачени на Копаоник почетком 1945. године. Ускоковић и Пешић су заробљени док је Пејчић успео да емигрира.¹² Немачке службе Абвер и Гестапо су вршиле избор и селекцију међу омладином *Збора* у Нишу за разне курсеве који су одржавани под надзором њихових официра.

Припадници Покрета *Збор* из Ниша на крају рата доживели су сличну судбину као остали припадници Покрета. Они који нису могли, или нису желели да крену у повлачење заједно за немачким трупама похапшени су и осуђени од нових власти. Један део припадника покрета је успео да емигрира. Један део је изручен новим југословенским властима од стране Савезника и доживео је трагичну судбину на словеначким стратиштима.

¹² Господин Душан Пејчић је жив и данас живи у Минхену.